

VÄRLSPOLITIKENS DAGSFRÅGOR

12

1993

Kjell Magnusson

Den bosniska tragedin

Redaktör:

**Beatrice Zeidler-
Blomberg**

Ansvarig utgivare:

Rutger Lindahl

Skriftserien *Världspolitikens Dagsfrågor* utkommer med 12 nummer om året och behandlar aktuella problem i internationell politik och ekonomi.

Prenumeration genom Utrikespolitiska Institutet, Box 1253, 111 82 Stockholm (besöksadress Lilla Nygatan 23 Stockholm), postgiro 15 93 55-7. Prenumerationspriset för 1993 är 198 kr. För prenumeranter i Sverige ingår mervärdesskatt.

Lösnummer kan köpas i bokhandeln eller direkt genom Utrikespolitiska Institutet, tel 08-23 40 60. Lösnummerpriset är 35 kr.

ISBN 91-7182-888-5

Omslagsbild: En lokal polisman i en by nära Brecko avrättar en muslim som anklagats för att ha beskjutit en kolonn med serbiska flyktingar.

Foto; Pressens Bild (Bojan Srdjan)

Utrikespolitiska Institutet har till uppgift att främja intresse för och kunskap om utrikespolitiska frågor. Institutet som sådant tar inte ställning till berörda frågor. För innehållet i institutets publikationer ansvarar de enskilda författarna.

Innehåll

1	Inledning
2	Historien
3	Det osmanska imperiet
6	Mellankrigstiden
6	Andra världskriget
7	Efterkrigstiden
8	Nationsbyggande och sekulär muslimsk nationalism
11	Processen i Sarajevo
12	Islamisk renässans?
14	Religiös och etnisk mobilisering
16	Oförenliga mål
22	Öppen konflikt
23	Krigets karaktär
26	Fredsförsöken
28	Kroater och muslimer
31	Inre motsättningar
34	Religionskrig?
36	Framtiden

Inledning

Kriget i Bosnien har väckt bestörtning och avsky. Omvärlden har frågat sig hur människor kan bete sig så mot varandra och vad som ligger bakom det våld som dagligen äger rum i bosniska städer och byar. Känslan av vanmakt blandas ofta med skam över att det hela kan fortgå utan att "någon" griper in. Oförmågan att påverka händelseförloppet skapar samtidigt en trötthet och mättnadskänsla. Våldet på TV-skärmarna blir för mycket.

För många är konflikten svår att förstå. I förklaringarna till kriget talas ibland om sekelgammalt hat som efter socialismens fall har brutit fram med full kraft, eller om aldrig helt läkta sår efter andra världskriget. Samtidigt upprepas i intervjuerna från

Bosnien ständigt detsamma: Vi har levt i fred med våra grannar under ett halvsekel. Hur har vi kunnat bli varandras fiender?

När det gäller skuldfrågan talar många om storserbisk aggression, medan andra har svårt att utpeka endast en part som skyldig, även om den skulle bära det största ansvaret.

Denna skrift gör inte anspråk på att ge en uttömmande förklaring till varför det blev krig i Bosnien eller ett svar på frågan om våldets karaktär. Syftet är att ge en bakgrund till konflikten och en översikt över dess förlopp. I det sammanhanget finns det emellertid anledning att framhålla en viktig aspekt. Det är logiskt omöjligt att tala om ett multietniskt Jugoslavien som en artificiell statsbildning och samtidigt hävda att Bosnien var en naturlig stat.

Jugoslaviens sammanbrott och det pågående kriget i Bosnien är exempel på nationalism, en följd av nationsbildningsprocessens specifika karaktär på det sydslaviska området. Men den sydslaviska statens upplösning var ingen "historisk nödvändighet". I så fall är själva idén om ett mångkulturellt samhälle omöjlig att förverkliga under moderna förhållanden. Jugoslaviens dilemma var att de kulturella likheterna mellan sydslaverna gjorde tanken på en gemensam stat naturlig, samtidigt som de kulturella skillnaderna innebar att det aldrig uppkom en självklar jugoslavisk identitet. Detta hade att göra med den bristande historiska kontinuitet som präglade det sydslaviska området.

Historien

Bosniens äldre historia är delvis höljd i dunkel. Slaverna invaderade under 600-talet e. Kr. Under medeltiden gjorde olika kroatiska och serbiska statsbildningar, liksom Ungern, anspråk på området. Grannarna lyckades emellertid inte under några längre perioder dominera Bosnien. I varje fall är det oklart hur långt deras makt verkligen sträckte sig. I slutet av 1100-talet framträder under ban Kulin (1180–1204) en självständig bosnisk stat, som successivt utvidgar sitt välde under kungarna Stefan Kotromanic (1322–1353) och Tvrtko I (1353–1391). Under den senare om-

fattade Bosnien stora delar av dagens Kroatien och Serbien-Montenegro.

Det medeltida Bosnien skilde sig i ett viktigt avseende från grannländerna på Balkan. Den bogomilska kättarrörelsen som från Bulgarien och Makedonien spred sig över medelhavsområdet fick ett fotfäste just här, i gränsområdet mellan den romerska och byzantinska kristendomen. Bogomilismen, som hade en utpräglad dualistisk karaktär, och var starkt kritisk både till centrala aspekter i den kristna läran och kyrkan som institution, blev "statsreligion" i Bosnien. De "bosniska kristna", som bogomilerna också kallades, lyckades hålla stånd mot alla försök att slå ned deras kätter. Under 1400-talet dukade de liksom grannländerna under för den turkiska övermakten. Turkarna erövrade Bosnien 1463 och intog Hercegovina 1482.

Muslimerna i Bosnien illustrerar kanske bättre än någon annan folkgrupp det komplexa i nationsbildningsprocessen på Balkan. Serber, kroater, montenegrinerna och bosniska muslimer talar alla samma serbokroatiska folkspråk, men de religiöst-kulturella skillnaderna är tillräckligt stora för att i en given historisk situation ge upphov till flera distinkta nationella identiteter. Ytterst beror detta på att de olika delarna av det forna Jugoslavien under mycket lång tid dominerades av de habsburgska och osmanska imperierna. I synnerhet blev de förhållanden som rådde under den femhundraåriga turkiska överhögheten avgörande för den fortsatta utvecklingen.

Det osmanska imperiet

I det osmanska imperiet kategoriserades undersåtarna enligt sin religionstillhörighet. Från turkarnas utgångspunkt fanns inga serber, greker eller albaner - inte heller turkar - utan i stället muslimer, ortodoxa, katoliker eller judar. Denna princip var en naturlig konsekvens av islams världsuppfattning och avsaknaden av ett västerländskt religionsbegrepp. Man gjorde ingen strikt åtskillnad mellan en profan och en religiös sfär, mellan stat och kyrka, utan samhälle-kultur-religion uppfattades som en enhet där allt var underställt den islamiska lagen, *sharia*. Eftersom en

majoritet av invånarna på Balkan inte var muslimer kunde sharia inte tillämpas i deras fall och turkarnas lösning var att ge de underkuvade folken ett relativt stort mått av kulturell autonomi. De behöll i stor utsträckning sin egen rättsskipning och representerades politiskt av sina religiösa ledare.

Denna ordning, som brukar kallas *milletsystemet*, innebar att samhället bestod av olika socio-religiösa grupper (millet) som levde sida vid sida. Detta gav upphov till en specifik multi-etnisk balkankultur där städerna blev mötesplatser mellan kristet, muslimskt och judiskt. Varje grupp levde i sitt *mahala* (kvarter) där det egna språket och den egna livsstilen bevarades. Man tillbad sin Gud på hebreiska, arabiska, kyrkoslaviska eller byzantinsk grekiska, men möttes på marknadsplatsen och i hantverkargränderna. I balkanstäderna kunde man vid sekelskiftet höra turkiska, grekiska, ladino, albanska eller slaviska dialekter tala, och oavsett etnisk tillhörighet var stora delar av befolkningen flerspråkig.

Som regel bedrev turkarna ingen mission och den majoritet av greker och sydslaver som levde på landsbygden bevarade i stor utsträckning sin ursprungliga religion och kultur. Det mest kända undantaget är Bosnien, där en stor del av invånarna islamiserades relativt snabbt. Enligt en förklaring skulle detta ha berott på att den bogomiliska kättarrörelsen under medeltiden varit särskilt stark just i Bosnien. Enligt ett annat synsätt berodde övergången till islam i stället på den bosniska adelns strävan att behålla sina privilegier.

Hur det än förhåller sig är dagens bosniska muslimer ättlingar till dessa serbokroatisktalande konvertiter. Under den osmanska tiden kallades de av omgivningen - och betraktade också sig själva som - *turci*, det vill säga turkar, eller snarare muslimer - människor av "turkisk tro".

Efter Berlinkongressen 1878 ockuperades Bosnien-Hercegovina av Österrike-Ungern, vilket blev en vändpunkt för de bosniska muslimerna. Dels kom de på allvar i kontakt med ett modernt europeiskt samhälle, dels blev frågan om deras identitet akut. Så länge det osmanska imperiet och milletsystemet var in-

takt hade de ingen anledning att uppfatta sig på annat sätt än som muslimer. Det var först när en modern serbisk och kroatisk nationalism började göra sig gällande i Bosnien under 1800-talet som de serbokroatisktalande muslimerna ställdes inför kravet att identifiera sig även i nationell mening. Som i alla sådana situationer fanns till en början flera alternativ. De muslimer som hörde till samhällets ledande skikt och hade fått en europeisk bildning betraktade sig inte sällan som kroater eller serber. Oftare som kroater, vilket är naturligt med tanke på att både Kroatien och Bosnien vid den här tiden tillhörde det habsburgska kejsardömet.

Under den österrikiska tiden 1878-1918 försökte myndigheterna popularisera begreppet bosnjaker och talade även om ett bosnjakiskt språk. Politiken hade ingen större framgång, beroende på att det för de katolska och ortodoxa folkgrupperna redan fanns ett kroatiskt, respektive serbiskt alternativ, samtidigt som den islamiska identiteten fortfarande var den naturliga för en majoritet av muslimerna. Dessutom var det specifika för Bosnien just det islamiska arvet, varför beteckningen *bosnjaker* var mer naturligt för muslimerna, samtidigt som den orientaliskt präglade bosniska kulturen av nationellt medvetna kroater och serber upplevdes som något främmande.

En viktig roll för den politiska utvecklingen spelade även det faktum att den religiöst-kulturella segregationen i Bosnien var nära relaterad till grundläggande socialt-strukturella förhållanden. Stadsbefolkningen utgjordes 1910 till drygt femtio procent av muslimer, tjugofem procent katoliker och knappt tjugo procent ortodoxa. Sarajevo's befolkning bestod till 36 procent av muslimer, 35 procent katoliker, 12 procent judar och endast 16 procent ortodoxa.

Över 90 procent av de ortodoxa serberna levde på landsbygden medan siffrorna för muslimer och katoliker var drygt 75 respektive 84 procent. Den jordägande klassen bestod så gott som uteslutande av muslimer, medan de jordlösa bönderna till över 70 procent utgjordes av serber. Av de fria bönderna var över hälften muslimer, en fjärdedel ortodoxa och drygt 15 procent

katoliker. Detta betydde att den framväxande nationalismen även påverkades av specifika socio-ekonomiska förhållanden. Det var motsättningarna mellan en konservativ feodal klass djupt förankrad i islam och en ortodox underklass som tillsammans med nationalismens idéer låg bakom upproret i Bosnien-Hercegovina 1875 och det krig som ledde till att Österrike-Ungern övertog Bosnien 1878.

Den österrikiska ockupationen innebar en dramatisk kulturell förändring. Muslimerna förlorade den privilegierade ställning de haft under millet-systemet och islam blev en minoritetsreligion i en kristen stat. Som ett resultat av de politiska förändringarna utvandrade ett stort antal muslimer från Bosnien.

Mellankrigstiden

I mellankrigstidens Jugoslavien var endast serber, kroater och slovener erkända som distinkta folkgrupper eller nationer, och de bosniska muslimernas situation var till en början svår. Under de första efterkrigsåren utsattes de för trakasserier och förföljelser, i vissa fall brutalt våld. Den jugoslaviska jordreformen drabbade dessutom muslimerna särskilt hårt, eftersom nästan alla större jordägare i Bosnien var muslimer, samtidigt som de muslimska småjordbrukarna diskriminerades. Den mest drastiska förändringen var emellertid att Bosnien-Hercegovina upphörde att existera som politiskt-administrativ enhet.

Muslimernas strävanden gick i första hand ut på att slå vakt om islam och de religiösa institutionerna samt att försöka uppnå någon form av autonomi. Deras politiska parti, den jugoslaviska -muslimska organisationen, JMO, lyckades under sin ledare Mehmet Spaho förbättra muslimernas situation genom att utnyttja rivaliteten mellan serber och kroater.

Andra världskriget

Under andra världskriget tillhörde Bosnien-Hercegovina den kroatiska ustasjastaten. Muslimerna förklarades officiellt vara den "kroatiska nationens blomma" och ett tecken på deras betydelse var att man i Zagreb lät uppföra en stor moské. Vissa mus-

limer gjorde gemensam sak med fascistregimen och det organiserades även ett muslimskt SS-förband, den så kallade Handzar-divisionen. Det bör emellertid understrykas att muslimska religiösa ledare på ett tidigt stadium offentligt tog avstånd från ustasjas folkmordspolitik och det fanns starka sympatier både för den kommunistledda partisanrörelsen och de grupper som strävade efter muslimsk autonomi.

Bosnien-Hercegovina blev den centrala skådeplatsen för ett blodigt inbördeskrig mellan serber, kroater och muslimer, där ustasjaregimens folkmord ledde till serbiska massakrer på kroater och muslimer. Ingenstans förekom en sådan grymhet och ingenstans var offren så stora. Den kroatiska demografen Vladimir Zerjavic kom i sin 1989 utgivna bok om Jugoslaviens förluster under andra världskriget fram till att 164 000 serber, 75 000 muslimer och 64 000 kroater bosatta i Bosnien förlorade livet.

Samtidigt blev Bosnien paradoxalt nog symbolen för att en samlevnad var möjlig. Den kommunistiska partisanrörelsens stora bedrift var att mobilisera bosnier ur alla etniska grupper i kampen mot inkräktaren och det var ingen tillfällighet att det federala Jugoslavien utropades i den bosniska staden Jajce 1943. Krigsårens paroll "broderskap och enhet" fick här sitt mest konkreta uttryck och det fanns under efterkrigstiden en ofta upprepade sats om att den jugoslaviska statsbildningen stod och föll med ett multietniskt Bosnien, och att existensen av en bosnisk republik vore otänkbar utan ett Jugoslavien.

Efterkrigstiden

I Titos Jugoslavien kom de bosniska muslimerna på flera sätt att inta en särställning. Till en början drabbades islam som religiöst samfund mycket hårt, kanske hårdare än andra, av den socialistiska regimens antireligiösa politik. Hela den muslimska infrastrukturen där en central roll spelades av *vakuf-stiftelserna*, som bland annat svarade för undervisning och socialvård, slogs sönder. Jordegendomar och byggnader beslagtogs, koranskolor och högre islamiska läroanstalter stängdes och den muslimska pres-

sen tystades. Sharia, den islamiska lagen, som till vissa delar varit gällande under mellankrigstiden upphävdes och de muslimska kvinnorna förbjöds att bära slöja. De som vägrade att anpassa sig utsattes för hårda repressalier.

Nationsbyggande och sekulär muslimsk nationalism

Bosnien skilde sig i ett väsentligt avseende från övriga jugoslaviska republiker. Här fanns inget "statsfolk" som utgjorde en majoritet av invånarna och därmed satte sin prägel på samhälle och kulturliv. I stället levde tre större folkgrupper tillsammans: serber, muslimer och kroater. Att man efter kriget ändå valde att konstituera en bosnisk republik berodde dels på fruktan för serbisk/kroatisk rivalitet, dels på det stora muslimska inslaget i befolkningen.

Under mellankrigstiden hade det jugoslaviska kommunistpartiet gjort ett uttalande som kunde tyda på att man ansåg att de bosniska muslimerna åtminstone potentiellt utgjorde en distinkt folkgrupp eller nation. Den allmänna uppfattningen inom partiet var emellertid att muslimerna med tiden skulle assimileras och identifiera sig som antingen kroater eller serber.

Problemet för en sekulariserad muslim i Bosnien var emellertid att det var mycket svårt att bli kroat eller serb, eftersom även dessa identiteter ytterst byggde på den religiösa tillhörigheten. I den arabisk- eller turkisktalande muslimska världen har det varit möjligt att bygga en modern identitet på språket och kanske på panarabiska eller panturkiska ideologier. Den möjligheten stod inte till buds i Bosnien. I motsats till kroater och serber kunde man inte heller kompensera den bristande historiska kontinuiteten genom att söka sina rötter i en inhemsk medeltida högkultur. De serbokroatisktalande muslimernas högkultur var under den osmanska tiden den världsomspännande islamiska civilisationen, och i bosniska småstäder fanns lärda män och diktare som gav sina bidrag till den persisk- och arabiskspråkiga litteraturen.

En försvårande omständighet är vidare att muslimerna i både den kroatiska och serbiska traditionen är ett slags förrädare som

gjorde gemensam sak med de turkiska erövrarna. Fortfarande anser förmodligen en majoritet av både kroater och serber att muslimerna i Bosnien "egentligen" är kroater, respektive serber, låt vara omedvetna om sitt rätta ursprung.

Osäkerheten om de bosniska muslimernas status återspeglades i de jugoslaviska folkräkningarna. 1948 hade man möjlighet att deklarerat sig som "serbisk muslim", "kroatisk muslim" eller "nationellt obestämd muslim". Det övervägande flertalet, nära 800 000 personer eller 90 procent, valde det senare alternativet. 1953 fanns i stället kategorin "obestämda jugoslaver", och 1961 "muslimer - etnisk tillhörighet".

I samband med Jugoslaviens utveckling mot en starkt decentraliserad federation erkändes slutligen de bosniska muslimer-na 1968 som ett statsbärande sydslaviskt folk på samma nivå som serber, kroater, slovener, makedonier och montenegri-ner. Detta bekräftades i de konstitutionella förändringarna i början av 1970-talet, och i folkräkningen 1971 fanns för första gången kategorin "Muslimer" i nationell mening.

Det bosniska kommunistpartiet kontrollerades av en koalition bestående av muslimer, serber och kroater. Inte minst spelade vissa muslimska släkter eller "klaner" en betydande roll, och det var dessa sekulariserade muslimer i kommunistpartiets ledning som, inte utan motstånd, drev fram förändringen av muslimernas politiska status. Den nya nationen fick namnet *Muslimani*, muslimer, och erkännandet blev inledningen till en nationsbildningsprocess där muslimernas historia och kultur lyftes fram på ett helt annat sätt än tidigare. Eftersom man från kommunisternas sida ville tona ned den religiösa dimensionen så mycket som möjligt, fanns det klara tendenser att framhäva muslimernas (eventuella) bogomilska ursprung, något som åtminstone indirekt hade politiska implikationer eftersom det skulle kunna tolkas som om muslimerna "egentligen" var Bosniens statsfolk.

Det är möjligt att kommunistpartiet genom valet av beteckningen muslim räknade med att neutralisera islam politiskt, men effekten blev snarast den motsatta. Det enda sättet att på

serbokroatiska skilja mellan begreppet muslim i etnisk och religiös mening var genom användandet av stor eller liten bokstav (Musliman - musliman). Eftersom den etniska identiteten i det här fallet vore otänkbar utan den religiösa grundvalen blev följden att de som rättade sig efter den islamiska traditionens bud, trots allt, var "mer genuina" muslimer än andra. Detta underströks vidare av att de kulturinstitutioner som i övriga jugoslaviska republiker hade en klar nationell prägel i Bosnien-Hercegovina var gemensamma för de tre folkgrupperna. Men medan kroater och serber hade "sina" vetenskapsakademier och kulturstiftelser utanför Bosnien, i Zagreb och Belgrad, kom de islamiska institutionerna i realiteten att spela en motsvarande roll för muslimerna. För övrigt var det i relationerna till den muslimska världen omöjligt att upprätthålla distinktionen mellan religion och nation, och det är i det perspektivet knappast en tillfällighet att det "Islamiska trossamfundet" (*Islamska vjerska zajednica*) år 1969 - samtidigt som den muslimska nationen erkändes - bytte namn till "Islamiska gemenskapen" (*Islamska zajednica*).

Den ändrade attityden till muslimerna sammanföll med en allmän modernisering av det bosniska samhället, som bland annat innebar att allt fler muslimer kom i kontakt med en industrialiserad och urban miljö, eller skaffade sig högre utbildning. Deras andel av medlemskåren i det bosniska kommunistpartiet ökade dramatiskt under 1970-talet och de gjorde i allt större utsträckning karriär inom den bosniska maktapparaten. Mellan 1972 och 1981 nära tredubblades muslimernas antal i Bosniens kommunistparti vilket innebar att de under 1980-talet var representerade i partiorganisationen enligt sin andel av befolkningen. I synnerhet ökade kvinnornas andel av partimedlemmarna och andelen arbetare var större än i övriga republikpartier.

Till detta kom att muslimerna beroende på en snabb folkökning och omfattande kroatisk och serbisk utvandring ökade sin andel av Bosnien-Hercegovinas befolkning. Under mellankrigstiden utgjorde muslimerna 30.8 procent, serberna 40.5 procent och kroaterna 22.2 procent av invånarna. 1991 var bilden

en annan: muslimerna uppgick till 43.7 procent, serberna 31.3 procent och kroaterna 17.5 procent av Bosniens invånare, och man kunde ana en absolut muslimsk majoritet inom en inte alltför avlägsen framtid.

Den politiskt-religiösa mobiliseringen av muslimerna och de demografiska förändringarna skapade oro bland både serber och kroater. I synnerhet bland de förra. Man började tala om hur en stalinistiskt färgad "islamisk socialism" hade tagit över i Bosnien, och flera kända intellektuella lämnade Sarajevo. Anklagelserna var berättigade i så måtto som den bosniska regimen hörde till de mer konservativa och dogmatiska i Jugoslavien. Med hänvisning till den ömtåliga balansen mellan religioner och folkgrupper ingrep kommunistpartiet mycket hårt mot allt som kunde rubriceras som hets mot folkgrupp eller kyrklig nationalism. Vad som i Kroatien eller Serbien knappast var kontroversiellt kunde i Bosnien om det ville sig illa leda till fängelse. Detta drabbade emellertid alla konfessioner, inte minst islam.

Processen i Sarajevo

Efter den islamiska revolutionen i Iran ökade nervositeten påtagligt bland de bosniska ledarna och man satte igång en kampanj mot nationalistiska strömningar inom de religiösa samfundet. Kulmen nåddes 1983 med den beryktade processen i Sarajevo mot tretton muslimska intellektuella. De anklagades för att ha bedrivit omstörtande verksamhet med syftet att skapa en islamisk stat på bosnisk mark. Bland de åtalade fanns ingenjörer, ekonomer, jurister, lärare och imamer. Två var kvinnor. Den huvudåtalade, Bosniens nuvarande president Alija Izetbegovic, dömdes till fjorton års fängelse. (Straffet sänktes i högre instans till nio år, av vilka Izetbegovic avtjänade nära sex). Anklagelserna gällde bland annat Izetbegovics skrift "Den islamiska deklARATIONEN", tryckt första gången redan 1974 och utgiven på arabiska, engelska och turkiska, dock aldrig på serbo-kroatiska. Med deklARATIONEN som inspirationskälla och utgångspunkt hade de åtalade enligt domstolen bildat en hemlig

organisation. De hade försökt popularisera sina idéer via seminarieverksamhet vid den teologiska fakulteten i Sarajevo, liksom i vissa moskéer, och skulle även haft kontakter med Iran.

Rättegången som byggde på en mycket svag rättslig grund var en traditionell politisk process av det slag som kunde förekomma i kommunistiska länder. I sitt försvar påpekade Izetbegovic att Bosnien eller Jugoslavien överhuvudtaget inte nämns i deklarationen och att han uttryckligen skriver att ett islamiskt samhälle endast kan upprättas i en stat där muslimerna utgör en majoritet av invånarna.

Möjligen fanns, vilket Izetbegovic själv påpekat, ett korn av sanning i åklagarens påståenden i den meningen att det i Sarajevo och Bosnien fanns ett relativt stort antal intellektuella muslimer som var djupt engagerade i religiösa frågor och som i mer eller mindre organiserade former diskuterade hur man skulle komma till rätta med problemet att leva som muslim i ett modernt (socialistiskt) samhälle.

Islamisk renässans?

Ofta menar man att islams religiösa roll i det bosniska samhället inte är särskilt stor. Man brukar hävda att det i det här fallet är fråga om europeiska muslimer som inte har mycket gemensamt med islamiska "fundamentalister". Det är sant att de bosniska muslimerna lever i Europa och att den serbiska propagandans tal om "khomeynism" eller en "islamisk sammansvärjning" är överdrivet. Samtidigt står det muslimska samhället i Bosnien, liksom i Sandzak, Makedonien eller Kosovo, i princip inför samma grundläggande problem som alla muslimska samhällen: Hur skall man kunna formulera en etnisk identitet skild från den religiösa eller dra en gräns mellan religion och politik i en kulturmiljö där detta inte varit brukligt? Det är det dilemma som präglade de bosniska muslimernas historia under de senaste hundra åren.

Frågan om islams inflytande i Bosnien kan inte besvaras entydigt eftersom det saknas ingående och statistiskt representativa religionssociologiska undersökningar av den typ som sedan

1960-talet har genomförts i Slovenien och Kroatien. De data som finns tillgängliga tyder dock tillsammans med vad man i övrigt känner till på att islam ändå spelar en betydelsefull roll i dagens Bosnien.

Av allt att döma kan man anta att islam har en relativt stark ställning på den bosniska landsbygden, och att muslimerna enligt gängse religionssociologiska kriterier ligger i närheten av katolikerna. Det fanns dessutom flera tecken som tydde på att det religiösa engagemanget i städerna var växande mot slutet av 1980-talet. Pilgrimsfärderna till Mekka ökade, de islamiska läroanstalterna måste avvisa sökande, byggandet av moskéer skedde i en allt snabbare takt och överhuvudtaget var islam närvarande i samhället på ett annat sätt än tidigare. Delvis var det fråga om en religiositet som tidigare inte tillåtits komma till uttryck, och man kunde även lägga märke till en stark politisering av religionen som snarare var ideologisk än religiös till sin karaktär. Men även om man tar hänsyn till detta fanns det under 1980-talet även bland intellektuella i Bosnien ett nytt engagemang för islam.

I samband med rapporteringen från kriget i Bosnien har man ofta understrukit hur vanligt det är att människor gifter sig över religions- och kulturgränserna, vilket varit ytterligare ett argument för dem som velat peka på islams svaga ställning. Ibland sägs att andelen blandäktenskap skulle uppgå till 30 procent, en siffra som knappast är tillförlitlig. Det är naturligt att man i urbana miljöer i Bosnien, i synnerhet i Sarajevo och andra stora städer, kan finna ett relativt stort antal blandäktenskap. Men det är i så all oftare fråga om giftermål mellan kroater och serber än mellan muslimer-serber eller muslimer-kroater.

Enligt de demografiska undersökningar som genomförts i Jugoslavien ökade andelen blandäktenskap mellan 1950 och 1981 från 8,6 procent till 13 procent. I Bosnien ingicks 1981 tolv procent av alla äktenskap mellan personer av olika etnisk tillhörighet. Religionens stora betydelse framgår av att andelen blandäktenskap i realiteten minskar ytterligare om man i stället för etnisk tillhörighet utgår från religiös-kulturell bakgrund. I så

fall är det endast drygt sju procent av de jugoslaviska äktenskapen som ingås mellan personer som tillhör skilda kulturtraditioner. Tendensen är särskilt tydlig hos de muslimska folkgrupperna: mellan 1950 och 1981 var andelen etniska blandäktenskap bland de bosniska muslimerna 7 procent medan 5 procent av dem gifte sig över religionsgränsen.

Religiös och etnisk mobilisering

I vilken utsträckning kan man tala om fundamentalistiska strömningar i Bosnien? Det är sant att den islamiska gemenskapen har bedrivit en målmedveten politik som inneburit att man har tillgång till en välutbildad kader, djupt engagerad i arbetet på att konsolidera islam. Många har studerat vid islamiska läroanstalter i arabvärlden och bland dessa yngre imamer finns säkerligen sympatier för "fundamentalismen".

Samtidigt skall man inte överdriva inflytandet utifrån. Att idéer av denna typ slår rot är ytterst en konsekvens av att situationen i Bosnien påminner om den i andra muslimska samhällen: som en följd av moderniseringsprocessen förändras den tidigare islamiska enhetskulturen och den inhemska traditionen konfronteras med en västlig eller västorierad kultur som strider mot allmänt omfattade värderingar. Efter en period av snabb social förändring, som ofta innebär ökande, ibland dramatiska klasskillnader, uppstår en reaktion som vill förnya islam och som försöker lösa spänningen mellan traditionen och nya etniska och politiska identiteter. Problematiken är strukturellt densamma i Turkiet, Libanon, Iran eller det forna Jugoslavien. Gemensamt är också att förnyelsen manifesteras i en modern, ideologiserad form som för västvärlden ter sig som en säregen blandning av religion och politik.

Ett tecken på mobilisering bland de troende muslimerna i Jugoslavien var den rörelse som fick namnet "imamernas uppror". Under 1980-talet fanns ett utbrett missnöje inom den religiösa intelligentsian och bland de islamiska funktionärerna på lokal nivå. Även om protesterna till en början rörde imamernas sociala situation och bristen på inre demokrati, kom de i allt

högre grad att handla om islams integritet och statens inblandning i islams inre angelägenheter.

Den islamiska gemenskapen fick 1990 en ny stadga där oberoendet från staten betonas och 1991 valdes den makedonske muslimen Jakub Selimovski till muslimernas överhuvud, den förste icke-bosnier som innehaft posten. Samtidigt agerade den islamiska gemenskapen politiskt på ett annat sätt än tidigare, bland annat genom att kritisera Salman Rushdies bok "Satansverserna". Framförallt tog man emellertid våren 1990 kraftigt avstånd från den serbiska politiken i Kosovo. Man fördömde det våld som drabbade muslimerna och kritiserade den vrångbild av islam som förekom i serbiska massmedia.

När den dåvarande serbiske kommunistpartiordföranden Slobodan Milosevic 1987 stärkte sin maktställning genom att rensa ut motståndarna till en mer nationalistisk serbisk politik rubbades den tidigare jämvikten i jugoslavisk politik. Den aggressiva populistiskt färgade nationalism, som kännetecknade den "antibyråkratiska revolutionen", bottnade ytterst i missnöjet med att delrepublikerna enligt 1974 års konstitution i praktiken fungerade som självständiga stater och yttrade sig i en ökande oro över att serberna i stora delar av den jugoslaviska federationen hotades av assimilation eller förtryck. De nationalistiska stämningarna i Serbien ledde till en genomgripande etnisk mobilisering inom alla jugoslaviska folkgrupper. I de val som ägde rum under 1990 kom mer eller mindre nationellt orienterade rörelser eller partier till makten i samtliga delrepubliker. Samtidigt blev religionen på ett helt annat sätt än tidigare närvarande i det offentliga livet.

Detta blev särskilt tydligt i Bosnien och islam var utan tvekan det religiösa samfund som kom att spela den största politiska rollen i samband med övergången till demokrati. Våren 1990 bildades i Sarajevo Demokratiska aktionspartiet, SDA (Stranka Demokratske Akcije), vilket i realiteten var ett rent muslimskt parti. Ledare blev Alija Izetbegovic. SDA fick snabbt ett stort antal medlemmar och växte ut till en mäktig folkrörelse bland serbokroatisktalande muslimer, inte bara i Bosnien och

Sandzjakområdet, utan även i Kosovo, Makedonien, Kroatien och Slovenien. Enligt partiprogrammet gjorde man för övrigt anspråk på att representera även turkiska, albanska och makedonska muslimer. SDAs möten, som samlade tiotusentals deltagare - ibland över hundratusen, brukade inramas av böner och religiös musik; de gröna fanorna vajade och vissa deltagare var klädda i orientaliska dräkter.

Valen i Bosnien innebar en stor seger för de nationellt orienterade partierna. Tillsammans erhöll de åttio procent av rösterna och valresultatet motsvarade i det närmaste de olika gruppernas andel av befolkningen. Det muslimska Demokratiska aktionspartiet (SDA) fick 37,8 procent av rösterna (86 mandat), det Serbiska demokratiska partiet (SDS) 26,5 procent (72 mandat), medan den Kroatiska demokratiska gemenskapen (HDZ) erhöll 14,7 procent av rösterna och 44 av parlamentets platser. Dessa tre partier bildade en samlingsregering och delade upp makten sinsemellan: muslimen Alija Izetbegovic blev Bosnien-Hercegovinas president, en serb (Momcilo Krajisnik) blev talman i parlamentet och kroaterna fick posten som premiärminister (Jure Pelivan). De två vicepresidentposterna gick till Radovan Karadzic (ledare för SDS) och Stjepan Kljucic (ordförande i det bosniska HDZ).

Denna till synes osannolika koalition ingav trots allt hopp och det föreföll som om ledarna för de etniska grupperna slutligen hade insett vikten av att bevara lugnet i Jugoslaviens nyckelrepublik. Situationen i Bosnien kunde emellertid inte undgå att påverkas av händelserna i övriga Jugoslavien, och i takt med att läget i Kroatien försämrades drogs Bosnien obönhörligt in i konflikten.

Oförenliga mål

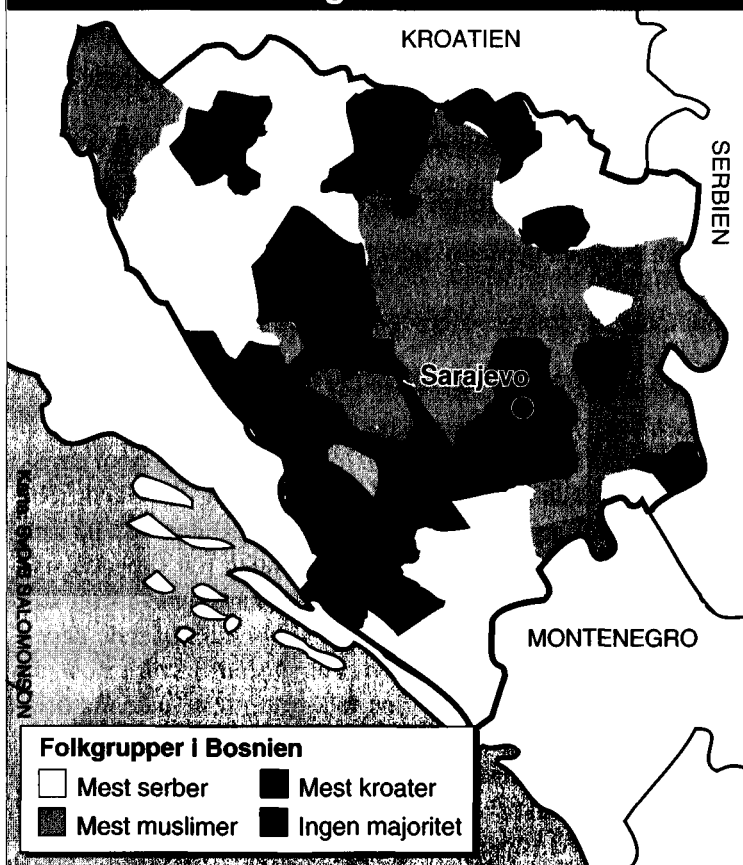
I de diskussioner om Jugoslaviens framtid som fördes från och med hösten 1990 arbetade Bosnien, liksom Makedonien, för en kompromiss. Mot det slovensk-kroatiska förslaget om en konfederation och det serbisk-montenegrinska alternativet "Förbundsrepubliken Jugoslavien" – en centralisering jämfört med 1974

års konstitution – förde Izetbegovic och Makedoniens president Kiro Gligorov fram en lösning som innebar att republikerna gavs stor självständighet, samtidigt som de överlät vissa funktioner till ett federalt centrum. I det avseendet påminde deras förslag om den serbiska modellen, men i den viktiga frågan om hur principen om “nationernas rätt till självbestämmande” skulle tillämpas låg man av naturliga skäl närmare den slovensk-kroatiska synen. Något annat var heller inte att vänta. Hade man stött den serbiska uppfattningen att rätten till självbestämmande var knuten till folkgrupperna som sådana skulle det ha betytt en uppdelning av Bosnien-Hercegovina och Makedonien enligt etniska kriterier.

Trepartskoalitionen i Bosnien var i mycket ett samarbete på ytan och i själva verket försökte de tre partierna konsolidera sina ställningar både på central och lokal nivå, bl a genom etniskt betingade utrensningar i förvaltning och näringsliv. Särskilt betydelsefullt var att få kontroll över polisapparaten och på samma sätt som i Kroatien fanns redan grunden för väpnade styrkor på etnisk basis. Eftersom det politiska systemet enligt konstitutionen från 1974 präglades av mycket långtgående decentralisering, kontrollerades polis och territorialförsvar i Bosnien-Hercegovina automatiskt av den folkgrupp som hade majoritet på kommunal och regional nivå. Vad serberna och kroaterna beträffar fanns dessutom ett intimt samarbete med “hemländerna”, där olika emissarier försökte mobilisera befolkningen och även bidrog med vapen.

I det sammanhanget spelade den jugoslaviska armén, JNA, en viktig men samtidigt ambivalent roll. Sedan JNA lämnat Slovenien och Kroatien koncentrerades stora truppstyrkor till Bosnien-Hercegovina och det var för armén av vitalt intresse att behålla den bosniska republiken, bl a med tanke på att vapenindustrin i stor utsträckning var koncentrerad till Bosnien. Arméledningen dominerades fortfarande av officerare som hade en jugoslavisk inriktning och vissa bedömare spekulerade i en kompromiss mellan armén och Izetbegovic. Samtidigt befäste armén sina positioner på ett sätt som gynnade den serbis-

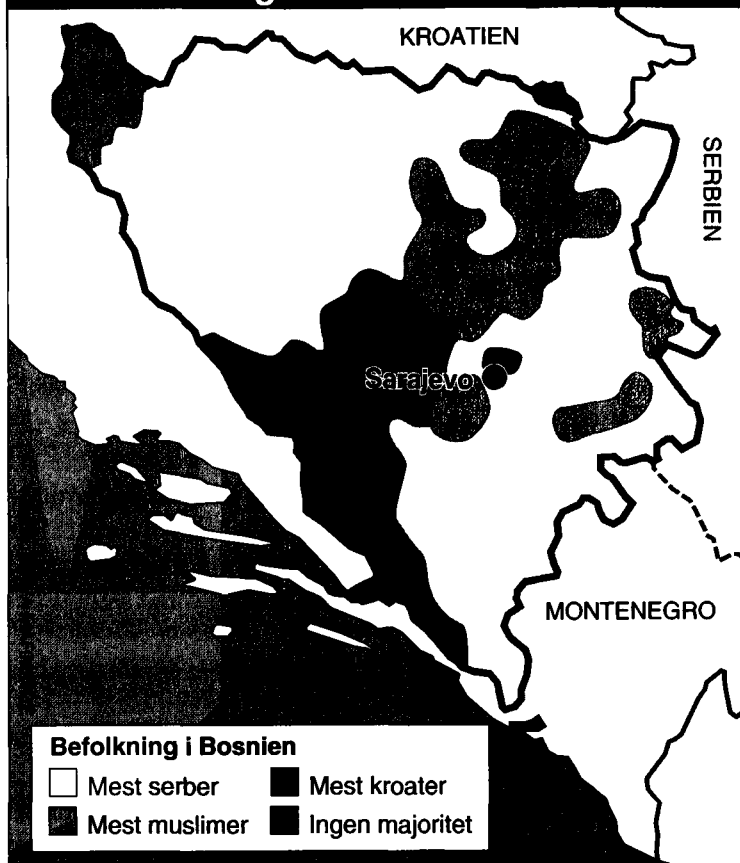
Bosnien före kriget

ka sidan och i vissa områden trakasserades den kroatiska och muslimska befolkningen av inkallade reservister.

Situationen komplicerades av att det inom de serbiska och kroatiska lägren fanns en skillnad mellan "bosniska" och "nationella" falanger, något som var särskilt märkbart bland kroaterna. HDZs ledare i Bosnien-Hercegovina och kroaternas representant i statspresidiet, Stjepan Kljucic, verkade för ett sammanhållet Bosnien, medan de militanta kroaterna i västra

Bosnien i dag

Hercegovina - ett område som hade en klar kroatisk majoritet - egentligen ville förenas med Kroatien. Problemet var att ett eventuellt införlivande av västra Hercegovina indirekt skulle legitimera serbiska krav på territoriell autonomi eller lösgörande från Kroatien.

Bortsett från detta innebar Bosnien-Hercegovinas etniska komplexitet att etablerandet av "etniskt rena" enklaver ändå skulle få till följd att betydande delar, kanske en majoritet, av

kroaterna och serberna i Bosnien skulle leva utanför "sina" områden. De svårigheter som var förknippade med en eventuell delning kan illustreras av följande:

Av Bosniens 109 kommuner utgjorde enligt 1981 års folkräkning muslimerna en majoritet i 35, serberna i 32 och kroaterna i 14. I dessa 81 kommuner levde 2 700 000 av Bosniens 4 120 000 invånare. I 12 kommuner var muslimerna den största gruppen utan att ha egen majoritet. På samma sätt dominerade kroaterna i åtta kommuner, medan serberna var talrikast i ytterligare åtta. Sammanlagt levde 1 420 000 personer eller 35 procent av Bosniens befolkning i sådana kommuner. Om man med etniskt homogena områden skulle mena kommuner där 90 procent av invånarna tillhörde samma folkgrupp fanns det i Bosnien-Hercegovina endast två muslimska, tre serbiska, och fem kroatiska kommuner(!). Enligt beräkningar gjorda före kriget skulle en konsekvent etnisk uppdelning av Bosnien förutsätta att 1,6 miljoner människor lämnade sina hem. Till saken hör att parterna var oense om efter vilka kriterier gränsdragningarna skulle göras. Det var med andra ord knappast möjligt att dela upp Bosnien med fredliga medel.

Den bosniska presidenten Alija Izetbegovic försökte gå en svår balansgång mellan serber och kroater, och hävdade in i det sista Bosniens oberoende. Under hösten 1991 skedde emellertid en polarisering i bosnisk politik som innebar att muslimer/kroater allt oftare företrädde en linje och serberna en annan. Det serbiska partiet i Bosnien (SDS) hade mycket nära förbindelser med Milosevicregimen och dess grundinställning var klar: om Bosnien lämnade Jugoslavien, måste republiken delas. En oberoende stat där serberna dominerades av kroater och muslimer kom inte ifråga, allra minst ett Bosnien som kunde tänkas alliera sig med ett fritt Kroatien.

I realiteten arbetade de tongivande serbiska politikerna i Bosnien för en delning. Mellan september och november 1991 utropade SDS sex autonoma regioner, SAO (serbiska autonoma områden): Bosniska Krajina, Norra Bosnien, Nordöstra Bosnien, Romanija, Hercegovina och Bihac.

Den 15 oktober 1991 antog det bosniska parlamentet ett memorandum - serberna deltog inte i omröstningen - som betonade Bosnien-Hercegovinas oberoende och neutralitet utan att gå så långt som att förklara republiken självständig. Vidare framhölls att Bosnien endast skulle ingå i ett Jugoslavien i vilket både Kroatien och Serbien var medlemmar. Eftersom Kroatien förklarat sig självständigt och befann sig i krig med Jugoslavien innebar detta att konflikten var ett faktum.

I den situationen anordnade SDS den 9 och 10 november en folkomröstning bland serberna i Bosnien, där 98 procent - 85 procent av de röstberättigade deltog i valet - var för bildandet av en serbisk republik i Bosnien-Hercegovina. Efter den serbiska folkomröstningen organiserade även kroaterna autonoma områden: den 18 november i Hercegovina och den 27 januari 1992 i centrala Bosnien.

Vid SDA:s kongress i månadsskiftet november/december framhöll Alija Izetbegovic återigen att Bosnien borde ha samma relation till Kroatien som Serbien. Det primära målet var fortfarande att bevara ett enhetligt och suveränt Bosnien-Hercegovina inom ramen för en lös association av jugoslaviska republiker. Samtidigt förklarades att SDA från och med nu var ett medborgerligt - inte nationellt - parti, vilket var ett svar på serbiska anklagelser om "islamisk fundamentalism".

Alija Izetbegovic föreslog så sent som den 12 januari rundabordsamtal i Sarajevo med syftet att skapa en ny jugoslavisk association av sex oberoende republiker. Man skulle ha pass- och tullfrihet, liksom gemensam valuta, och varje stat skulle ha egen armé, samtidigt som det beträffande vissa funktioner, t ex luftförsvaret, skulle finnas ett gemensamt kommando. Izetbegovic underströk åter att han var emot en delning av Bosnien.

Av stor betydelse för den fortsatta utvecklingen var att den sk Badinter-rapporten, som hade till uppgift att utreda villkoren för EG:s erkännande av de fd jugoslaviska republikerna, betonade att Bosnien kunde erkännas först efter en folkomröstning. Den 25 januari beslöt därför de muslimska och kroatiska parti-

erna, liksom den socialistiska oppositionen, att man skulle utlysa en folkomröstning om Bosniens självständighet.

Serberna protesterade och hävdade att ett beslut om Bosniens framtid inte kunde fattas av två av republikens folkgrupper på den tredjes bekostnad, och hänvisade till att frågor av den här arten enligt konstitutionen måste lösas genom samförstånd. Rent juridiskt hade man rätt, men samtidigt var det i stor utsträckning Milosevicregimens aggressiva politik som lett fram till den omöjliga situationen.

Den 2 februari avsattes Stjepan Kljucic som ordförande för HDZ i Bosnien-Hercegovina. Initiativet kom från Zagreb och gav en fingervisning om Tudjmanregimens strategi, eftersom Kljucic hörde till dem som värnade om Bosniens oberoende och bestämt motsatte sig en kantonisering, respektive förening med Kroatien.

Öppen konflikt

I folkomröstningen den 29 februari och 1 mars 1992 deltog 64 procent av de 3,2 miljonerna röstberättigade (serberna bojkottade). 98 procent röstade för Bosniens oberoende och den bosniske utrikesministern Haris Siljadzic begärde omedelbart EGs erkännande.

Mellan den 7 och 9 mars ägde förhandlingar om Bosniens framtid rum i Bryssel. De muslimska ledarna argumenterade som tidigare för en demokratisk republik där begreppet medborgare stod i centrum, medan kroater och serber i stället tog fasta på de etniska gruppernas kollektiva rättigheter. Detta var den grundläggande skiljelinjen och konfliktens kärna: serberna motsatte sig Bosniens suveränitet, muslimerna var misstänksamma mot idén om kantonisering, medan kroaterna pendlade mellan olika ståndpunkter.

En internationell konferens om Bosnien sammanträdde i Sarajevo den 17 och 18 mars och slutade med att representanter för de tre folkgrupperna undertecknade en kompromiss som gick ut på att Bosnien-Hercegovina skulle vara en sammanhållen stat inom ramen för gällande gränser, samtidigt som den

skulle bestå av tre nationella enheter eller "kantoner". Det var emellertid oklart – kanske medvetet – om det rörde sig om en konfederativ eller federal stat, och muslimerna förkastade mycket riktigt några dagar senare överenskommelsen om "tre Bosnien i ett". Man hade, sade muslimernas talesman, skrivit på dokumentet endast för att inte framstå som ett hinder för fred.

I efterhand framstår lösningen från den 18 mars som långt mer fördelaktig än Vance-Owen planen ett år senare, i synnerhet för muslimerna. De skulle, liksom serberna, ha erhållit 44 procent av Bosniens territorium, mot kroaternas 12 procent. Medan 69 procent av kroaterna och 50 procent av serberna även enligt detta förslag skulle ha levt utanför det "egna territoriet", var motsvarande siffra för muslimernas del endast 18 procent.

Under tiden steg spänningen och väpnade incidenter inträffade runt om i Bosnien.

De bosniska ledarna möttes åter den 30 mars i Bryssel för att diskutera republikens framtid, utan att komma någon vart. Några dagar senare, den 4 april, gav Bosnien-Hercegovinas statspresidium order om allmän mobilisering av territorialförsvaret (TO). De serbiska medlemmarna lämnade presidiet i protest.

Den 5 april demonstrerade 20 000 människor utanför parlamentet i Sarajevo och krävde fred och ett slut på all nationalistisk politik. Demonstranterna ockuperade parlamentsbyggnaden och tvingade nästa dag fram premiärministerns avgång. I ett sista och – skulle det visa sig – missriktat försök att rädda freden erkändes Bosnien-Hercegovina den 6 april som suverän stat av EG. Dagen därpå gav USA sitt erkännande, liksom Kroatien som även erbjöd bosniska kroater dubbelt medborgarskap. I Banja Luka utropades samtidigt den "Serbiska republiken i Bosnien-Hercegovina" – och kriget var ett faktum.

Krigets karaktär

Krigets förlopp kan delas in i åtminstone tre faser. Det första skedet, från maj till juli 1992, har kallats ett serbiskt blixtkrig. I krigets andra fas under hösten och vintern 1992 konsoliderar de

serbiska styrkorna sin ställning och kommer i stort sett överens med kroaterna om gränsdragningen dem emellan. Samtidigt tilltar konflikten mellan muslimer och kroater, som under den tredje fasen, från och med sommaren 1993, utvecklas till ett oförsönligt krig.

Kriget i Bosnien skiljer sig i flera avseenden från vad man i allmänhet menar med "modern krigföring". Det har ofta varit fråga om ett utdraget ställningskrig där städer belägras under lång tid utan att det kommer till ett egentligt avgörande. De anfallande styrkorna har saknat förmåga eller vilja att inta städerna med hjälp av infanteri. Striderna har i stor utsträckning förts genom artilleribeskjutning och ibland med flygbombardemang, en upprepning av mönstret från Vukovar och Dubrovnik i Kroatien hösten 1991.

Den jugoslaviska/serbiska sidan har för det mesta varit överlägsen i fråga om vapen och materiel. Man har haft tillgång till artilleri och pansar i en helt annan omfattning än motståndarna och har varit ensamma om att ha ett flygvapen. Flyg har dock använts i mindre utsträckning, och då främst för transporter av förnödenheter och manskap, eftersom man av strategiska skäl har velat spara flygvapnet. Till det kom FNs flygförbud och framförallt en besvärande brist på drivmedel och reservdelar.

De bosniska och kroatiska styrkorna är sammantaget större än de serbiska, men de senare är långt bättre utrustade. Samtidigt har bristen på manskap och de ofta demoraliserade trupperna utgjort ett problem när det gäller att hålla större områden, särskilt den serbiska korridoren i norr som är mycket sårbar mot gerillaattacker.

Det mest påfallande med kriget i Bosnien är att civilbefolkningen har drabbats synnerligen hårt. I stället för att vara indirekta offer för militära operationer har befolkningen spelat en huvudroll, ja varit krigets själva drivkraft. De olika parterna har fört en medveten politik som gått ut på att skapa etniskt homogena områden genom att fördriva människor som råkar tillhöra "fel" folkgrupp, och begreppet "etnisk rensning" blev under 1992 allmängods i nyhetssändningar och politiska analyser.

Dessa påtvingade folkomflyttningar genomfördes ofta mycket brutalt: människor misshandlades, torterades och mördades, deras egendom beslagtogs, plundrades eller brändes. Även om alla stridande parter gjort sig skyldiga till allvarliga övergrepp har de serbiska friskarorna och arméförbanden, enligt samstämmiga uppgifter från Amnesty, FN och andra organ, utmärkt sig på ett särskilt sätt, i synnerhet i krigets första skede.

I det perspektivet får den "medeltida krigföringen" med långvariga belägringar och massiv artilleribeskjutning en speciell innebörd. Förutom ett tecken på militär svaghet är det en meningsfull taktik - om syftet är att skrämma försvararna till underkastelse och driva bort civilbefolkningen.

Rapporter om övergrepp mot civila började komma på ett relativt tidigt stadium, och det gick även rykten om koncentrationsläger. I augusti 1992 kunde TV-publiken världen över se bilder från serbiska fångläger där utmärklade och misshandlade människor omedelbart förde tankarna till andra världskriget. Från muslimsk sida talade man om att så många som 150 000 personer kunde vara internerade, medan serberna anklagade kroater och muslimer för att hålla 45 000 serber fångna. Enligt Amnestys rapport från oktober 1992, som bygger på Röda Korsets antaganden, skulle det i september samma år ha funnits totalt 8 485 internerade: 6 718 i serbiska, 854 i muslimska och 913 i kroatiska fångläger. De strider som pågått mellan muslimska och kroatiska trupper under 1993 har lett till inrättandet av nya läger. Enligt vissa uppgifter skulle sammanlagt 70 000 personer sitta fängslade i olika delar av det forna Jugoslavien, något som dock inte kunnat verifieras.

Under hösten kom entydiga uppgifter om att krigsförbrytelser och allvarliga brott mot de mänskliga rättigheterna som tortyr, mord eller våldtäkt hade ägt rum i stor skala på de kroatiska och i synnerhet bosniska krigsskådeplatserna. Den förre polske premiärministern Tadeusz Mazowiecki och den svenska diplomaten Hans Corell hörde till dem som deltog i undersökningarna. De ledde 1993 till att FN tillsatte en internationell domstol för att ställa de skyldiga till svars.

Det finns inga säkra uppgifter rörande krigets offer. Enligt en uppskattning är 200 000 människor döda eller saknade. Till det kommer 750 000 sårade och lemlästade och minst 20 000 våldtagna.

Kriget har lett till Europas största flyktingproblem sedan andra världskriget. 1993 befann sig en och en halv miljon flyktingar enbart från Bosnien i olika delar av Jugoslavien: I Bosnien-Hercegovina 740 000, i Kroatien 336 000, i Serbien 268 000, i Slovenien 69 000, i Montenegro 54 484, i Makedonien 28 800. Till detta kommer ca 760 000 människor som lever i belägrade områden i Bosnien. Dessutom har över 450 000 bosnier flytt till olika länder i Västeuropa: Österrike (65 000), England (4 000), Frankrike (1 100), Tyskland (220 000), Ungern (54 000), Italien (3 000), Sverige (67 000), Schweiz (70 450).

Den dominerande uppfattningen i Europa är att flyktingproblemet bör lösas i "närområdet" och man har ställt sig bakom idén om skyddsområden inom Bosnien för att sätta stopp för "etnisk rensning". Det är ytterst tveksamt om en sådan lösning verkligen ger det skydd dessa människor behöver.

Fredsförsöken

En lång rad initiativ har tagits för att få slut på kriget i Bosnien-Hercegovina. Till en början gick ansträngningarna ut på att få till stånd ett eldupphöravtal och ett slut på belägringen av Sarajevo. När detta misslyckades införde FN den 30 maj 1992 långtgående sanktioner mot Serbien och Montenegro. Under sommaren övervägdes i olika sammanhang en internationell militär intervention. Kostnaderna för en militär insats bedömdes emellertid som mycket höga och det stod klart att ingen regering var beredd att sända marktrupper i den omfattning som skulle behövas.

Efter en internationell konferens i London i augusti 1992 presenterade EGs och FNs medlare, Lord Owen och Cyrus Vance, en fredsplan, som gick ut på att omvandla Bosnien-Hercegovina till en decentraliserad statsbildning uppdelad i tio autonoma

provinser, tre serbiska, tre muslimska och tre kroatiska samt Sarajevo. Kriterierna var emellertid inte enbart etniska, utan man tog även hänsyn till ekonomiska, geografiska och historiska faktorer, liksom naturförhållanden och kommunikationer. Planen utgick dels från folkräkningarna 1981 och 1991, dels från den situation som skapats av krigshandlingarna. Den ekonomiska och politiska makten skulle ligga hos provinserna, medan centralregeringens befogenheter inskränkte sig till utrikespolitik, utrikeshandel, medborgarskap och försvar, liksom viss beskattning.

Hela konstruktionen vilade på ett aktivt internationellt engagemang. De viktigaste vägarna mellan provinserna skulle stå under internationell kontroll, och ett komplicerat system av domstolar och andra kontrollorgan skulle se till att mänskliga rättigheter respekterades. I praktiken blev Bosnien ett internationellt protektorat.

Enligt Vance-Owenplanen skulle kroaterna få 25 procent av republikens yta, serberna ca 44 och muslimerna knappt 30. Kroaterna var planens stora vinnare och muslimerna förlorare jämfört med EGs förslag till kantoner ett år tidigare (se sidan 23).

Vance-Owenplanen mötte kraftigt motstånd bland muslimer och serber, men accepterades omgående av Kroatien. Bosnierserbernas ledare Radovan Karadzic tvingades slutligen skriva under planen, men hans parlament sade nej, trots vädjanden från Milosevic, Cosic (Jugoslaviens president) och den grekiske premiärministern Mitsotakis. Situationen på slagfältet - inte diplomatiska aktioner - har i sista hand varit avgörande för alla överenskommelser rörande Bosnien. Så var det också denna gång. Den 22 maj meddelade västmakterna att det inte skulle bli någon militär intervention till muslimernas förmån, inte heller ett upphävande av vapenembargot och därmed föll pressen på serberna att godta fredsplanen.

Efter överläggningar i Genève i juni 1993 lät presidenterna Tudjman och Milosevic meddela att serber och kroater hade kommit överens om ett nytt konstitutionellt arrangemang kallat

The Union of Republics of Bosnia and Herzegovina. Den serbisk-kroatiska fredsplanen byggde på att Bosnien skulle bli en löst sammanhållen konfederation bestående av tre nationalstater. När muslimerna motsatte sig detta hotade upphovsmännen med att Bosnien i dess helhet i så fall skulle delas mellan Kroatien och Serbien. Detta var det bästa bud muslimerna kunde få. Det har spekulerats i varför de båda presidenterna valde att gå samman. Vissa har pekat på att de riskerade att förlora kontrollen över sina handgångna män i Bosnien, andra att de ville förekomma en fastare allians mellan serberna i Kroatien och Bosnien, vilket skulle skapa stora problem både för Milosevic och Tudjman.

Den serbisk-kroatiska överenskommelsen har legat till grund för medlarnas ansträngningar att uppnå ett fredsavtal. Lord Owen och Vances efterträdare Torvald Stoltenberg har försökt förmå muslimerna att acceptera planens grundläggande principer i utbyte mot ytterligare territorium samtidigt som man krävt av serberna att de avstår från områden i östra Bosnien. I det sammanhanget har serberna aktualiserat frågan om Sarajevos delning som en del av en eventuell uppgörelse. Vad gäller muslimernas tillträde till Adriatiska havet har kroaterna hittills vägrat att släppa hamnstaden Neum.

De förhandlingar som förts under december har inte lett till något resultat och striderna fortsätter med oförminskad styrka på flera frontavsnitt.

Kroater och muslimer

Omvärlden uppfattade länge muslimerna och kroaterna i Bosnien som bundsförvanter i kampen mot serberna. Detta var redan från början en förenklad bild, som varken tog hänsyn till Zagrebs och Sarajevos i grunden oförenliga intressen eller de djupa konflikter som redan fanns mellan de båda parterna. I Kroatien kunde man lägga märke till en tydlig irritation över Izetbegovics samförståndspolitik före krigsutbrottet och det förekom många beska kommentarer i den kroatiska pressen när kriget väl brutit ut. Det är sant att presidenterna Izetbegovic och

Tudjman i juni och juli 1992 skrev under ett fördrag om politiskt och militärt samarbete, men detta hindrade inte att det på ömse sidor fanns en utbredd misstro. När allt kommer omkring hade kroaterna, liksom serberna, aspirationer på Bosnien och president Tudjman har så vitt det är känt aldrig tagit avstånd från sin uppfattning att muslimerna egentligen är kroater. Till det kom att serber och kroater alltsedan mötet mellan Milosevic och Tudjman i Karadjordjevo 1991 vid flera tillfällen hade fört diskussioner om en delning av Bosnien.

Spänningarna mellan muslimer och kroater ledde redan under sommaren och hösten 1992 till upprepade väpnade sammanstötningar. De djupa motsättningarna bekräftades när den "Kroatiska Gemenskapen Herceg-Bosna" den 3 juli proklamerades i Grude i västra Hercegovina. "Kantonen" omfattade 38 kommuner (25 procent av Bosnien-Hercegovinas territorium) och hade alla de kännetecken som tillkommer en självständig stat: egen regering, armé, förvaltning och massmedia. Huvudstad var det tidigare muslimskt dominerade Mostar och till ledare för den nya statsbildningen utsågs HDZs ordförande Mate Boban. Som valuta hade man valt den kroatiska dinaren, vilken för övrigt sedan länge användes i kroatiskkontrollerade områden i Bosnien-Hercegovina.

Den nya statsbildningen skapade problem för Kroatien. Den kroatiska medlemmen av det bosniska statspresidiet framhöll den 6 juli att bildandet av Herceg-Bosna var ett led i en uppdelning av Bosnien, vilket Mate Boban förnekade. Vidare kritiserade tongivande medlemmar i det bosniska HDZ Mate Bobans deklARATION och påpekade att kroaterna i folkomröstningen röstat för hela Bosniens suveränitet.

President Tudjman förklarade i ett brev till Izetbegovic att Kroatien erkände ett enhetligt och suveränt Bosnien, varför Herceg-Bosnas existens var meningsfull endast inom ramen för ett sammanhållet Bosnien. Å andra sidan hävdade Tudjman att Kroatien hade rätt att försvara sina legitima intressen och han påpekade i en intervju för Newsweek den 17 augusti att den bästa lösningen vore en delning av Bosnien-Hercegovina.

Områden bebodda av serber och kroater skulle kunna anslutas till respektive moderländer, samtidigt som muslimerna fick en egen stat i centrala Bosnien. Detta borde tillfredsställa alla parter och man skulle därmed kunna undvika skapandet av en större islamisk stat i hjärtat av Europa.

Under 1993 spelade Vance-Owenplanen en betydelsefull roll för krigföringens förlopp. Serberna försökte utplåna spåren av all muslimsk närvaro i östra Bosnien sedan det stod klart att de förväntades lämna dessa områden. Under våren och sommaren utbröt öppna strider mellan muslimer och kroater i centrala Bosnien. De muslimska styrkorna var mycket framgångsrika. Dessutom lyckades bosnierna driva ut kroatiska styrkor från en stor del av Mostar. Under hösten har kriget fortsatt på flera frontområden och i början av december 1993 kunde man inte skönja något slut på striderna.

Kriget mellan muslimer och kroater är oförsonligt och båda sidor använder sig av samma metoder som tidigare den jugoslaviska armén och irreguljära serbiska styrkor: etnisk rensning, omfattande förstörelse av byar och städer, övergrepp och massaker. I Mostar har muslimer drabbats, i Vitez kroater. Till mer kända händelser under senare tid hör massakern i Stupni Do, en by inom de svenska FN-soldaternas bevakningsområde, och förstörelsen av bron i Mostar. Det har även förekommit att muslimer tvingats bära gula armbindlar som tecken på sin etniska och religiösa tillhörighet.

Den så gott som helt statskontrollerade kroatiska pressen beskriver numera muslimerna i ordalag som inte skiljer sig från de värsta utfallen i den serbiska vulgärpressen. Man varnar för faran av islamisk fundamentalism och beskriver muslimerna som fanatiker eller "fundamentalistiska horder" som i sitt "heliga krig" är i stånd till vilka grymheter som helst. Även i mer seriösa analyser och essäer dominerar bilden av muslimernas svekfulla och primitiva handlande.

Konflikten mellan muslimer och kroater har även påverkat situationen för de hundratusentals bosniska flyktingarna i Kroatien. I juli annonserade president Tudjman en omprövning

av flyktingpolitiken och myndigheterna börjar på olika sätt behandla muslimerna hårdare. De har bl a tvingats betala sjukvårdskostnader i utländsk valuta och det händer att man deporterar människor av administrativa skäl.

De upptrappade striderna har ofta lett till att kroatiska soldater och civila sökt skydd hos den (fd) serbiska fienden. Bosnienkroaternas ledare Mate Boban framhöll i juni 1993 att fler kroater utsatts för etnisk rensning från muslimerna än från serberna och att muslimerna gjort sig skyldiga till långt värre brott än serberna.

Det blev för övrigt allt klarare att det fanns ett tyst samförstånd mellan serbiska och kroatiska styrkor som ibland utvecklades till en öppen allians mot muslimerna. I centrala Bosnien inrättade serber och kroater till och med ett gemensamt högkvarter.

Närmandet mellan serber och kroater manifesterades ytterligare genom den gemensamma fredsplan som lades fram sommaren 1993 (se sidan 27-28).

Inre motsättningar

Vid sidan av materiell förödelse och förluster i människoliv har kriget för överskådlig tid förgiftat relationerna mellan de sydslaviska folken. Nu existerar verkligen det hat som många ansett vara konfliktens orsak, men även inom de olika länderna och folkgrupperna finns djupgående motsättningar. Den centrala frågan är hållningen till kriget.

Alltsedan konflikten trappades upp har det funnits en avgörande skillnad mellan serberna i det egentliga Serbien och dem som lever utanför republiken Serbien. Redan hösten 1991 stod det klart att det i Serbien fanns ett utbrett motstånd mot kriget som tog sig uttryck i krigsvägran och massdeserteringar, och man räknar med att åtminstone 100 000 serber har lämnat hemlandet för att slippa delta i kriget. Samtidigt är oppositionen förlamad av inre stridigheter och har inte förmått att ge befolkningen det ledarskap som skulle kunna föra Serbien ut ur avgrunden. Den politiker som starkast protesterat mot kriget är

Vuk Draskovic, tidigare betraktad som militant serbisk nationalist. Bland motståndarna till Milosevicregimen och kriget märks även framstående intellektuella och den serbiske patriarken Pavle. Även om det i Serbien finns oberoende massmedier har opinionen mot kriget haft mycket svårt att göra sig gällande politiskt. Milosevicregimen har hittills med stöd av högerextremistiska våldsverkare kunnat utnyttja befolkningens rädsla och apati.

I de serbiska "stater" som uppkommit i krigets spår råder miserabla förhållanden. Journalisterna talar om "krigskommunism" och om hur det samhällseliga normsystemet har brutit samman. Invånarna terroriseras av beväpnade grupper, samtidigt som krigsprofitörer och en maffia med kontakter i ledande politiska kretsar skapar förmögenheter. I dessa områden existera ingen fri opinionsbildning och det motstånd mot kriget eller uppdelningen av Bosnien som eventuellt finns hos befolkningen kan inte artikuleras. De politiker som kunde vara ett alternativ till Karadzic och andra lever antingen i Sarajevo, Belgrad eller utomlands. I den serbiska republiken i Bosnien är alternativet till den nuvarande regimen snarast öppen högerextremism av fascistisk typ.

Bland muslimerna företräder Izetbegovic och hans trogna en hårt kritiserad centrumlinje. De tidigare kommunisterna, liksom det bosnjakiska partiet och dess språkrör Euro-Bosna anklagar Izetbegovic för att ha kapitulerat och förrått Bosnien. Man avvisar varje form av delning och vill till varje pris fortsätta kriget. Sådana stämningar finns även inom det bosniska försvaret.

En kritik av motsatt slag representeras av Fikret Abdic, ledare för muslimerna i den nordvästra enklaven Bihac. Abdic var medlem av det bosniska presidentpresidiet under den kommunistiska tiden och gjorde sig känd som legendarisk och skandalomsusad företagsledare. Han hade i Velika Kladusa skapat en livsmedelsindustri som svarade för tiotusentals människors välfärd. I slutet av åttiotalet åtalades Abdic för att ha ställt ut falska växlar på miljardbelopp, men släpptes efter en farsartad rättegång och något år i häkte. 1990 blev han medlem i SDA och

samlade fler röster i valet till statspresidiet än Alija Izetbegovic. Under kriget har Fikret Abdic skickligt balanserat mellan de stridande parterna. Genom att bedriva handel med alla sidor har han i stort sett lyckats hålla Bihac utanför kriget och framförallt sett till att befolkningen lever under drägliga förhållanden. Abdic är motståndare till betonandet av islam och anser att Izetbegovic genom sin kompromisslöshet har fört bosnierna till en katastrof. Han menar att kriget kunde ha undvikits genom förhandlingar och vill snarast sluta ett fredsavtal som inbegriper en delning av Bosnien. Fikret Abdics öppna avståndstagande från regeringen i Sarajevo och utropandet av Bihac till autonomt område har under hösten lett till en väpnad konflikt mellan muslimer som pågick ännu i december.

I övrigt har utvecklingen i Bosnien inneburit att den nuvarande regimens muslimska karaktär blivit allt tydligare. Den nya regering som bildades i början av november under den tidigare utrikesministern Haris Silajdzics ledning består nästan enbart av muslimer.

Den mest djupgående splittringen finns emellertid bland kroaterna. Många kroater i Bosnien, kanske en majoritet, var motståndare till den "Hercegovina-lobby" som hade den kroatiska presidentens öra, eftersom man var medveten om att en delning av Bosnien skulle få negativa konsekvenser för merparten av de kroater som levde utanför "Herceg-Bosna". Inom Kroatien har motståndet mot Tudjman vuxit och allt fler anser att regimens bosniska politik innebär en stor fara för landets framtid. Fixeringen vid ett "kroatiskt Bosnien" innebär, menar kritikererna, att Tudjman har låtit sig manipuleras av Milosevic, och man pekar på att en uppdelning av Bosnien-Hercegovina logiskt leder till att de serbiska kraven på en delning av Kroatien blir legitima. Varför skulle inte serberna i Krajina ha rätt att lämna Kroatien om kroaterna i Hercegovina har rätt att bryta sig loss från Bosnien?

Tudjmans främste politiske motståndare är det socialliberala partiet som enligt opinionsundersökningarna skulle bli det största partiet och vars ledare Drazen Budisa skulle besätta presi-

dentposten om det vore val idag. Motståndarna till bosnienpolitiken finns även inom regeringspartiets vänsterflygel. Denna gruppering har vädjat till Tudjman att ändra sin politik och samtidigt på ett trovärdigt sätt ta avstånd från ustasjattiden. Annars riskerar Kroatens ställning i världsoptionen att undergrävas.

Det mest extraordinära är emellertid katolska kyrkans hållning. Kardinalen Franjo Kuharic kritiserade i maj 1993 Kroatiens politiska och militära målsättningar och varnade för att man löper risk att ställas till ansvar för krigsförbrytelser och drabbas av sanktioner. För katolska kyrkan är kriget en katastrof. Man har genom massflykten av kroater i praktiken förlorat kyrkliga provinser där man varit närvarande i sekler och Sarajevo självt, sätet för det bosniska ärkesbiskopsdömet, riskerar att inom kort tömmas på katoliker.

Religionskrig?

De jugoslaviska kommunisterna brukade hänvisa till religionen som den viktigaste faktorn bakom nationalism och etniska motsättningar och många menar att det som pågår i Bosnien är ett religionskrig. Om man med religionskrig menar en konflikt som främst är ett resultat av starka religiösa motsättningar eller ett religiöst grundat hat inom breda lager av befolkningen är det knappast korrekt. Går man till de religiösa samfundens hållning blir svaret även här i huvudsak nej. Ledarna för såväl de katolska och ortodoxa kyrkorna som islam har vid upprepade tillfällen pläderat för samförstånd och fred och tagit avstånd från brott som begåtts av de egna trosfränderna. Man kan inte heller påstå att de religiösa institutionerna varit ledande aktörer i den utveckling som ledde till krig.

Det vore emellertid fel att förneka att det finns en förbindelse mellan religion och nationalism. Dels möter man inom de olika samfunden militanta riktningar eller enskilda personer, ibland på hög nivå, som har spelat en framträdande roll under den etniska mobiliseringen. Dels har politiska makthavare sökt stöd hos eller försökt manipulera samfunden och de troende. Eftersom den religiösa traditionen utgör den grundläggande

skiljelinjen mellan de folkgrupper som talar serbokroatiska kommer religionen indirekt att spela en viktig roll. Religiösa symboler eller element blir emblem för det "serbiska", "kroatiska" eller "muslimska" - igenkänningstecken som förstärker upplevelsen av samhörighet eller som fungerar som katalysatorer av känslor och attityder. Det bör understrykas att det ofta är fråga om vulgära uttrycksformer i en modern massmedial inramning som snarare är exempel på en ideologiserad form av nationalism än religiositet i djupare mening. Det är i denna speciella mening man kan tala om ett "religionskrig". Det är karaktäristiskt att det ofta är sekulariserade intellektuella som starkast ger uttryck åt föreställningar av typen "hotet från islam" eller "byzantinsk primitivism".

Tesen om kulturens och traditionens betydelse är emellertid tveksam på ett annat plan. Visserligen finns ett historiskt arv av oförsonliga konflikter, men samtidigt har folken i Bosnien under långa perioder levt tillsammans i relativ grannsämja. Det var när den moderna nationalismen började göra sig gällande under senare delen av 1800-talet som motsättningarna blev akuta för att sedan kulminera i andra världskrigets folk mord. Poängen är emellertid att den typen av erfarenheter inte är ständigt närvarande. Minnet av det förflutna, bilden av grannen som fiende finns latent tillgänglig i attityder och stereotyper förankrade i traditionen, men den måste aktualiseras i en konkret politisk situation.

En stor roll spelades i det sammanhanget av massmedia, i synnerhet TV. Inte i första hand genom att sprida nationalistisk propaganda utan snarare genom att vänja befolkningen vid att kriget var möjligt. Både i Zagreb och Belgrad började man långt före krigsutbrottet att i media tala om de potentiella motståndarna som ustasja eller cetniker. Detta skedde på myndigheternas uttryckliga order och bidrog till den avhumanisering av motparten som var en av förutsättningarna för våldet.

Kanske kan man säga att det inte var etnisk distans eller ett oersonligt hat som ledde till nationalism och konflikter utan tvärtom nationalism och krig som framkallade hatet. Våldet i

Bosnien är med andra ord i hög grad situationsbundet. Man vill gärna tro att de kriminella yrkesmördare som blivit "soldater" bär huvudansvaret för ogärningarna, men erfarenheter från andra världskriget visar att högst vanliga människor från "europeiska kulturnationer" i en krigssituation kan göra sig skyldiga till ofattbara våldsdåd.

Framtiden

För de bosniska muslimerna är kriget en katastrof. Tiotusentals människor, kanske mer än hundratusen, har dött och mångdubbelt fler är invalider. Mer än hälften av den muslimska befolkningen har tvingats lämna sina hem och många har flytt till andra länder.

Detta är i sig tillräckligt, men därtill kommer den systematiska och medvetna förstörelsen av det som skapat och upprätthållit människors identitet. Vad som nu sker är med andra ord ett kulturmord.

Det bosniska kulturlandskapet är sönderskjutet och nedbränt, och minnena av den värld Europa lärde känna genom Ivo Andrics böcker är för alltid borta. Moskéerna, basarkvarterens trånga gränder, de turkiska broarna, hela det samhälle som byggde på en ömtålig balans mellan kulturer och folkgrupper har raserats av kriget. Även historien utplånas. Nationalbiblioteket och statsarkivet i Sarajevo har brunnit och ovärderliga källor till Bosniens förflutna har försvunnit i lågorna. För de bosniska muslimerna är både vardagsverkligheten och det som bar upp det religiösa livet borta. Över sexhundra moskéer är raserade, däribland de äldsta, vackraste och helt oersättliga, de som gav städer som Banja Luka, Mostar eller Sarajevo deras karaktär.

Den specifika multietniska balkankultur som gjorde Bosnien till något unikt i Europa finns knappast längre och man kan fråga sig om det alls är möjligt att restaurera de strukturer som var förutsättningen för en levande muslimsk kultur i Bosnien.

Uppsala i december

*Stefan Hedlund
Torbjörn Pettersson
Claes-Adam Wachtmeister*

*Zdenek Hejzlar
Gunnar Jervas
Björn Kumm
Beatrice Zeidler-Blomberg
Lena Jonson
Ulla Gudmundson
Ann-Sofie Nilsson
Kristian Gerner
Klas-Göran Karlsson
Maria Falk
Omar Sheikhmous
Ishtiaq Ahmed*

*David Isaksson
Gunilla Herolf
Lena Jonson
Gösta Lavén
Hans Christian Andersson
Ylva Wigh
Cecilia Malmström
Örjan Sturesjö
Ana Maria Narti*

*Ulla Gudmundson
Ross K. Baker
Mats Karlsson*

*Fredrik Danelius
David Isaksson
Lisbeth Lindeborg
Dag Hartelius*

*Martina Roos
Gunnar Sjöstedt
Ann-Sofie Nilsson
Björn Kumm
Gunnar Jervas
Jan Ström
Halil Magnus Karaveli*

I serien Världspolitiken Dagsfrågor
har nu utkommit över 500 skrifter.
Senaste nummer:

1990

Mat och miljö i Sovjetunionen
Pakistan och demokratin
Mot ett nytt Sydafrika

1991

Tjeckoslovakien – ett år av frihet
FN och en ny världsordning
Brasilien – landet med två ansikten
Mellanöstern i Irakkrigets skugga
Politisk opposition i Ryssland
Maktspel i Nordostasien
Världssamvetets död? Den aktiva utrikespolitikens framtid
Ukraina – ett land kommer tillbaka
Statskupp med förhinder – Sovjet 19 augusti 1991
Tysklands inre enande
Kurdernas kamp för självstyre
Separatiströrelser i Sydasien

1992

Informell ekonomi – alternativ för tredje världen
Säkerhetspolitiskt samarbete i Västeuropa

Centralasien – tillbaka till framtiden
Europaparlamentet och det demokratiska underskottet
Grekland – med den ena foten i EG och den andra på Balkan
Katalonien – i Spanien och Europa
Jugoslavien – konflikt utan slut
Revolutionen som stals – demokratiörelsens syn på
Rumänien efter Ceausescu
Snöleoparden och draken – Tibet i Kinas skugga
Det mångtydiga USA
Ekonomisk överlevnad i Baltikum

1993

FN:s säkerhetsråd
El Salvador – fred mot alla odds
Högerextremism och rasism i 90-talets Europa
Ryssland och dess regioner – sönderfall eller
sammanhållning?
Mänskliga rättigheter - en fråga i tiden
GATT i omvandling. Mot förstärkning eller sammanbrott?
Socialismo o muerte? Kubas framtid i frihet
Jordens urbefolkningar i kamp för sina rättigheter
Flyktingexplosionen – vår tids ödeskris?
Vart är EG på väg?
Turkiet – en ny gammal stormakt?

Ovanstående nr kan köpas i bokhandeln eller direkt genom Utrikespolitiska Institutet
(tel: 08-23 40 60) som också har ett begränsat lager av äldre skrifter till försäljning.

POSTTIDNING

Kjell Magnusson är verksam som forskare och lärare vid Institutionen för östeuropastudier vid Uppsala universitet. Hans intresseområden är etniska konflikter och ideologiska förändringar i det forna Jugoslavien.

Många har svårt att förstå vad som händer i Bosnien-Hercegovina. Hur kan det komma sig att människor som levit i relativt grannsämja till synes obönhörligt blir varandras bittra fiender? Varför är kriget så grymt? Vissa menar att det är fråga om ett religionskrig, andra talar om sekelgamla motsättningar och ett uppdämt hat som brutit fram med full kraft efter kommunismens fall.

Detta är några av de frågor som Kjell Magnusson tar upp i denna skrift. Dagens konflikt diskuteras mot bakgrund av Bosniens förlutna och specifika kulturmiljö. Författaren skildrar stadierna i den utveckling som ledde fram till kriget och analyserar den bosniska problematiken i relation till det politiska sönderfallet i Jugoslavien. Till skillnad från övriga jugoslaviska republiker fanns det i Bosnien inte någon "statsbärande" nation som utgjorde en majoritet av invånarna. Muslimerna är visserligen talrikast men deras existens som distinkt folkgrupp har ständigt på nytt ifrågasatts av både serber och kroater. Sedan Jugoslavien fallit sönder hamnade Bosnien i en ohållbar situation och blev offer för inbördeskrig och aggression.